

лібералізм досягнув найвищого рівня розвитку, реалізованого як „ліберальна держава” (коли „політичний лібералізм” почав служити „лібералізму економічному”) [2, с. 100, 101], у деяких інших країнах, зокрема завдяки Леону Буржуа, Алену (Франція періоду III Республіки), зазначена ідеологія набула вигляду „солідаризму” чи навіть увійшла в етап „неоліберального” розвитку. Однак це стало політичною реальністю лише після світової економічної кризи 1929 р., а також Другої світової війни.

Ідеологічні цінності неолібералізму: а) посилення державного впливу; б) запровадження змішаної економіки обґрунтували Жювенель, Арон, Поппер, а ультралібералізму, відомого з середини ХХ ст. як радикальна критика усього, що обмежує свободу, – Хаск і Фрідман. На межі другого й третього тисячоліть Роберт Нозік (1938–2002) і Джон Ролз (1921–2002) представили свою теорію „мінімальної держави”, практичне втілення якої гарантуватиме дотримання таких головних ліберальних принципів, як „право на власність” і „примирення свободи і рівності” [2, с. 115, 117]. Усе ж, підсумовує Жан-Жак Рейналь, незалежно від нюансів, які вимальовуються в межах системи неолібералізму, щоразу йдеться „про захист і позитивне представлення капіталізму” [3, с. 118].

На думку Жан-Жака Рейналя, змістовне наповнення терміна „соціалізм” започатковане не у 1830 р., а має витoki у деяких напрямках політичного мислення, відомих уже наприкінці ХVIII ст. Тому „головні теми соціалістичної ідеології” – це духовний спадок Французької революції. В числі перших він розглядає ідеї Сен-Сімона, Роберта Оуена, Гракха Бабефа, Шарля Фур’є, Луї Блана, а також анархістів – Прудона, Бакуніна, Кропоткіна. Значно глибше Жан-Жак Рейналь представляє базові принципи теорії марксизму: діалектику, історичний матеріалізм, класову боротьбу, диктатуру пролетаріату, колективну власність, скерованість на створення „нової людини”, „звільненої від буржуазної ментальності” [2, с. 136].

„Демократичний соціалізм”, який був реалізований у країнах Західної Європи – (Великобританії (партія лейбористів), Німеччині (Вільгельм Лібкнехт, Карл Каутський), Франції (Жан Жорес, Леон Блюм)) демонструє прагматичні спроби політиків реалізувати „спокійну участь у владі” [2, с. 152]. Саме тому, наголошує автор рецензованої праці, соціалістична ідеологія залишається „надзвичайно живучою”. І причини цього він висвітлює на прикладі Франції.

Отже, викладача (*maître de conférences*) історії політичної думки в університеті міста По Ж.-Ж. Рейналя насамперед цікавило створення короткого за обсягом підручника, у якому вдало поєднані переваги навчального посібника та глибокої наукової праці. Аналіз рецензованої праці Ж.-Ж. Рейналя дає можливість зазначити, що у Франції втілено принцип академічної свободи у сучасному науково-дослідницькому процесі.

Подальшою перспективою роботи у цьому напрямі є огляд першого підручника з історії політичної думки, який свого часу підготував Жан-Жак Шевальє. Його незмінну актуальність у Франції обґрунтовано тим, що, по-перше, програма вищої освіти передбачає обов’язкове освоєння студентами зазначеного підручника; по-друге, його перевидання і сьогодні можна вільно придбати у книгарні кожного міста країни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Chevallier J.-J. *Les Grandes oeuvres politiques de Machiavel à nos jours*. – 6-e éd. – Paris: Armand Collin, 1960. – 406 p.
2. Raynal J.-J. *Histoire des grands courants de la pensée politique*. – 2-e d. – Paris: Hachette, 2006. – 160 p.

С. Орлов, А. Папікян

ПОЛІТОЛОГІЯ: НОВИНИ НАВЧАЛЬНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

© Орлов С., Папікян А., 2009

Політологія: Підручник / За ред. М. М. Вегеша. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2008. – 384 с. + компакт-диск. – (Вища освіта ХХІ століття).

Звернення до розгляду політологічних тем, особливо тих, які і сьогодні залишаються мало представленими і недостатньо дослідженими у широкому колі української дидактичної літератури, присвяченої політичній науці, є нагальною і актуальною потребою часу. Праця, підготовлена авторським колективом учених Ужгородського національного університету за загальною редакцією доктора історичних

наук, професора М.М. Вегеша саме вирізняється серед інших навчальних посібників науково-навчальної спрямованості, передусім тим, що у ньому поряд із загальноприйнятими темами розгляду політології як науки, автори виокремили ряд тем, пов'язаних з реалізацією владних відносин в українському соціумі, проаналізували систему органів державної влади і місцевого самоврядування в Україні. Введення вищезазначених тем у вивчення курсу "Політологія" у вищих навчальних закладах України значно збагатить знання студентів і аспірантів у більш глибокому розумінні і усвідомленні процесів, що відбуваються у сучасному суспільстві і державному управлінні.

В українському суспільстві відбуваються глибокі перетворення усіх сторін життя, у тому числі й політичного. Політика є діяльністю з керівництва та управління суспільством на основі публічної влади. Сучасне суспільне життя підвищує інтерес до політичної діяльності, рушійних сил, механізму впровадження і реалізації волі усіх громадян. Сьогодні політикою займаються усі, або майже усі, навіть ті, хто нею ніколи не займався і не думав займатися. Але участь у політичній діяльності вимагає свідомого підходу, знань у цій галузі суспільного життя. Оволодіння політичними знаннями є головною умовою розбудови сучасної демократичної держави.

Головну мету автори підручника бачать у тому, щоб сформулювати у студентів наукові уявлення про основні проблеми політики як реального суспільного явища, а також про історичний розвиток політичної думки і про сучасні підходи щодо вирішення різного роду політичних питань. Це допоможе майбутнім спеціалістам самостійно і творчо розібратися у складних питаннях політичного життя сучасного суспільства і за необхідності робити правильний політичний вибір, а також приймати відповідні рішення в своїй діяльності і поведінці у тих чи інших обставинах.

Авторський колектив, вирішуючи складну проблему щодо структури змісту, обрав класичний для вітчизняної політичної науки спосіб подачі матеріалу. З огляду на завдання підручника (науково-навчального видання), його публікація видається цілком обґрунтованою.

Підручник виступає переконливим підтвердженням поєднання теоретичного та практичного аспектів викладання політології, аналізу проблем у світлі досягнень світової і вітчизняної політичної думки.

Він написаний для студентів, аспірантів, викладачів. Зміст достатньо легко сприймається, є логічним, послідовним, внутрішньо не суперечливим. Достатньо повно висвітлені усі ті питання, які сьогодні вивчаються в курсі політології в різних вищих навчальних закладах. Максимально чітко структурований матеріал в межах кожного розділу і підрозділу. Читач може легко знайти усі базові дефініції, ключові теоретичні положення, їх наукове обґрунтування. Підручник як за змістом, так і за формою відповідає встановленим стандартам.

Перший розділ «*Теоретико-методологічні та історичні засади науки про політику*» присвячений зазначеній тематиці. У цьому розділі автори детально розглядають політологію як систему знань про політику, специфіку і зміст української політології; основні школи і сучасні напрями політології; сутність і походження феномена влади; витоки, сутність і перспективи розвитку демократії.

У другому розділі праці «*Інституційний вимір політики*» автори приділяють важливе значення висвітленню таких тем, як політична система суспільства; сутність, ознаки, форми та основні функції держави як інституту політичної системи; система державної влади в Україні; місцеве самоврядування. Ґрунтовне вивчення представлених тем дало змогу авторам зробити цікавий узагальнюючий висновок до розділу: "...партійна система незалежної України здійснила складний перехід від аморфної нестійкої багатопартійності до системи поляризованого плюралізму... сучасний етап розвитку партійної системи вже можна характеризувати як перехідний від системи поляризованого плюралізму до партійної системи поміркованого плюралізму" (с. 186).

У третьому розділі «*Політичні процеси*» автори приділяють увагу розгляду різних аспектів участі громадян у політичному житті суспільства; концептуальним підходам до розуміння природи політичних конфліктів та виборчим системам і процесам.

У четвертому розділі «*Соціальні та ціннісні аспекти політики*» цікавим є авторський підхід до визначення змісту поняття політичної свідомості, політичної культури і політичної соціалізації. Поряд із цим розгадаються основні ідеологічні доктрини сучасності, етносоціальні спільноти та етнополітика. Заслугує на особливу увагу авторський підхід до трактування теорії націй і націоналізму, етнонаціональної політики України.

У п'ятому розділі «*Світовий політичний процес. Система міжнародних відносин*» акцент зроблений на дослідженні поняття "геополітика", її методах і функціях, основних ознаках і категоріях. Поряд із цим автор розділу детально розглядає й геополітичні епохи.

Не можна не відзначити, що на сьогодні актуальним є впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу. Підручник забезпечує вивчення політології за сучасними педагогічними вимогами. Автори спрямовують пізнавальну діяльність на опанування навчального матеріалу за допомогою як аудиторної, так і значною мірою самостійної роботи.

Сучасності підручнику надає наявність навчально-методичного забезпечення: навчальна програма нормативного курсу, плани семінарських занять з політології, тестові завдання для самоконтролю, методичні поради для написання курсових, бакалаврських та магістерських робіт. Компакт-диск дає змогу використовувати цей навчально-методичний матеріал із застосуванням комп'ютера. Широкий список наукової літератури, підручників, методичної і дидактичної літератури дає можливість кожному студенту досягнути матеріал курсу політології. Привабливість праці надає і високий рівень поліграфічної культури, гарне художнє оформлення.

Свою працю автори закінчують зверненням до читача, у якому наголошують, що авторський колектив підручника висвітлює події і в українському політикумі, оскільки участь у політиці має бути усвідомленою.

Отже, ця праця є вагомим внеском у розширення дидактичної літератури з політології. Вона може бути використана вченими, викладачами вищих навчальних закладів III–IV рівнів акредитації, аспірантами і студентами, які вивчають засадничі принципи функціонування політики.

Підручник допомагає сформувати обізнаність у сфері сучасного політичного процесу, забезпечує підготовку з методологічного аналізу політичного життя, визначає необхідні світоглядні і ціннісні критерії, оцінки теперішніх суспільно-економічних подій, уміння пов'язувати політичні знання з суспільною практикою.

Я. Турчин., М. Гетьманчук

СВІТОВА КОМУНІСТИЧНА СИСТЕМА У XX ст. ТА ЇЇ ЖЕРТВИ

© Турчин Я., Гетьманчук М., 2009

Куртуа Ст., Верт Н., Панне Ж.-Л. та ін. «Чорна книга комунізму. Злочини, терор і репресії» / Пер. з фран. Я. Кравця. – Львів: «Афіша», 2008. – 711 с.

Більше десяти років тому побачило світ унікальне, на нашу думку, видання французького оригіналу «Чорної книги комунізму», яке сьогодні перекладене десятками мов світу у різних країнах. Необхідно зазначити, що в Україні, яку смертоносна стихія комунізму зачепила чи не найбільше, українською мовою вперше вона перекладена та видана лише у 2008 році. Вказана колективна праця групи європейських університетських науковців, за твердженням її провідного автора Ст. Куртуа, з'явилася як закономірна реакція на більш ніж дивний стан однобічного підходу до вивчення тоталітаризму в світі, коли численні дослідники займалися переважно проблемами нацизму, а комунізм, як найбільш страхітлива світова практика й ідеологія XX ст., ще й дотепер не дочекався міжнародного морального та кримінального засудження (с. 24–25).

У передмові під назвою «Злочини комунізму» (с. 23–46) її автор Ст. Куртуа подає глобальну оцінку комунізму як суспільному явищу, що бере свій початок від російського більшовизму із 1917 р. Особливо вражає подана загальна оцінка фізичних втрат людства, завданих комуністичними режимами. За підрахунками авторів вони дорівнюють 100 млн. осіб, а це значно перевищує кількість жертв, спричинених діяльністю фашизму: 1) Радянський Союз – 20 млн. убитих; 2) Китай – 65 млн.; 3) В'єтнам – 1 млн.; 4) Камбоджа – 2 млн.; 5) Північна Корея – 2 млн.; 6) Східна Європа – 1 млн.; 7) Африка – 1,7 млн.; 8) Афганістан – 1,5 млн.; 9) Латинська Америка – 150 тис.; 10) міжнародний комуністичний рух і неурядові комуністичні партії – 10 тис. (с. 25). Підводячи комуністичні злочини під висновки Нюрнберзького процесу над фашизмом, Ст. Куртуа закономірно вказує на їхню співвідповідність та співмірність. При цьому беруться лише злочини комунізму проти людства, які становлять суть терору. Вони як явища відповідають загальноприйнятій номенклатурі, якщо навіть мали специфіку проявів у якихось певних комуністичних режимах. Насамперед це стосувалося знищення людей різноманітними способами: розстрілом, повішенням, потопленням, побиттям палицями, застосуванням отрут і бойових газів; винищення голодом (якому не стали на перешкоді і від якого не рятували), депортаціями (смерть ставалася під час транспортування пішки чи в товарняках для худоби), засланнями та каторжними роботами (смерть від виснаження, холоду, голоду,